

SEÇİCİ UNUTMANIN TANIKLIKLARI

I-TEKNİK ÜZERİNE:

a- ÇALIŞMANIN MATRUŞKASI

Bu makalede üzerinde konuşacağım esas çalışmayı; Ağustos ve Ekim 2002 tarihlerinde Van, Özalp ve Saray ilçeleri ve üç köyde (Sırtımlı, Damlacık ve Değirmiköy) gerçekleştirdim. İncelediğim konu, aslında daha geniş bir çalışma içinde, 'Sınır (Kasabaları) Sosyolojisi' başlıklı çalışmada yer alacak olan, "33 Kurşun Olayı" idi. "Sınır Sosyolojisi" içinde "33 Kurşun" çalışması bu üç köyle, il ve ilçe merkezlerinde gerçekleştirilen görüşmeler; "Görsel antropoloji", "Bant kayıtları ve derinlemesine mülkatlar"dan oluşan kayıt çözümlenmeleri, tarihi kayıtlar, belgeler ve metin çözümlenmelerine dayandırılmıştır (Özgen, H.N., 2003). Doğrusu, burada birbiri içinden üç çalışmanın tarifini yaparak tartışmak niyetindeyim: 'Sınır ve vatandaşlık' çalışırken ortaya çıkan ve beni üzerinde çalışmaya iten "33 Kurşun Olayı" ve bunun üzerinden "Seçerek Unutma!". Kanımca, matruşka'nın ruhu, hepsini kapsayan, en son gösterilse de, en içte yer alsada aslında bütün duruma ruhunu veren budur: Seçici Unutmanın İdeolojisi.

Birbiri içinden çıkan bu üçlü çalışmayı (Sınır Sosyolojisi ve onun içinde yer alan 33 Kurşun Olayı ve bunun üzerine şimdi yazmakta olduğum yazı) burada sunmaktaki maksadım; hatırlama ve unutmanın toplumsal seçicilikleri üzerine bir kaç söz söyleyebilmektir. 33 Kurşun Olayı'nı incelerken, çalışmanın temelini başlangıçta 'hatırlama' kavramı çiziyordu. Çalışma ilerledikçe ve böylece alanın kendi tabakalanmış anlatısı açılmaya başladıkça, bu kez anlatının çerçevesi 'seçici unutma' olmaya başladı. Böylece, toplumsal hafıza; unutma ve hatırlamanın pratikleri üzerine başlayan araştırmalardan, giderek nelerin unutulmuş olduğunu ve oradan da neden bu kısımların özellikle unutulmuş olduğunu sorgulamamız gereken yeni bir çalışma konusu ortaya çıktı.

Son dönemlerde Bell'in de dile getirdiği gibi, büyülenmeye benzer bir hafıza patlaması yaşamaktayız. (Bell, D., 2003) "Görünüşe göre 'hafıza' bugün meta-teorik bir mecaz rolünü benimsemiş ve belki de duygusal bir özlem olmuştur; tıpkı Arşimed'çi Hakikat fikrinin yavaş yavaş ve acılar içinde çeşitli anti-kurumsal epistemolojilerin saldırısı karşısında çürümesi gibi; hafıza da eski anlamlarının birçoğunu yitirmiş çalkantılı bir dünyada, hakikatin mihlandığı yere – her ne kadar güvenilir bir kazık olmasa da -demir atmak iddiasında bulunmuş gözüküyor. Hafızaya güveniyoruz" diyor Bell. (Bell, 2003, 196). Hafıza'yı aslında tarihin söylemsel tasavvuru olarak adlandıran Bell, hatırlamanın, tarihi bütünüyle ikame etmesi tehlikesini, ideolojik bir zeminde görmektedir. "Bu sadece anlambilimsel bir karmaşaya yol açmıyor, ayrıca önemli bir politik fenomeni gizlemeye yarıyor– yani kolektif hatırlamanın, ulusun 'yöneten miti' olarak adlandırılana karşı meydan okumada oynadığı rolü." (Bell, 2003, 197).

Bu çalışmada ben de, kısmen, bu yolu izleyerek tartışacağım: Anlatının ideolojisi ve bu ideolojinin çözümlenmesi üzerine yapılan tartışmalar, giderek yerini, hatırlamanın mutlaklığına olan inanca bırakıyor. Artık anlatının(narrative) ideolojisini sorgulamıyoruz, sadece hatırlamanın içindeki eğretilenmeler (metafor) hakkında şüphelerimiz var. Nelerin ve neden ve nasıl hatırlanmakta olduğuna dair bir tartışmayı sadece hatırlamanın anlam'ı üzerinden yürütürken, uzunca bir süredir yorum'u üzerinde durmadık. Burada, öncelikle şunu yapmak istiyorum: 33 Kurşun Olayı'nın politik tarih ve ulusal hatıratın içinde yer alma biçimleri üzerinde tartışırken; durumu, geliştirilen söylemin hem anlamı hem de yorumu üzerinden

yürütmeyi istiyorum ve umuyorum. İkinci olarak yapmak istediğim şey: Olay'ın tarihsel süreç içinde gelişme biçimleri üzerinden, merkez ve çevreyi iki kutuplu bir ilişki gibi düşünmemek, çevreyi oluşturan unsurların bir yandan birbirleriyle ve tek tek merkezle ilişkilerinin; hem merkezi, hem çevreyi, hem de çevrenin bileşenlerini etkilediğine, öte yandan nasıl ve ne kadar ve elbette hangi zaman çevrimlerinde etkilediğine dikkat etmek gerektiğini bir kez daha tartışmak. Diğer bir deyişle, etki faktörleri içinde şimdiye dek belli belirsiz sezilen, unutturulan ve unutilan, yalanla ve inkarla kapatılan, bu nedenlerle ancak farklı bir okumayla açığa çıkabilen çeşitli güç gruplarının ittifak alanlarının dönüştürme sorumluluklarını izleyebilmek.

b-33 KURŞUN OLAYI: "VURULMUŞUM DAĞLARIN KUYTULUK BİR YAMACINDA"

Siyasal tarihimizde "33 KURŞUN" adıyla bilinen, halk arasında "GeliyeSeyfo' (Seyfo Deresi "katliamı") olarak anılan; 1943'te Van-Özalp'ta, 'sınır kaçakçılığı yaptıkları' gerekçesiyle 33 köylünün Kotor (Kutur-Seyfo) Deresi yatağı (Aslan, G., 1989, 27) Çilli Gediği mevkiinde (Beşikçi, İ., 1992 85) öldürülmesi olayı; siyasi tarihimizde pek çok kez ele alınmış ve yorumlanmıştır: 1948'de CHP'nin yoksul köylüye eziyeti olarak (Beşikçi, İ., 1992, 15.), 1956'da yeniden TBMM'de görüşülürken, CHP iktidarını ve İnönü'yü yargılamanın bir yolu olarak; 1970lerde TSK'nın ve orduda simgeleşen bir güç olarak devletin halka ettiği zulmün bir örneği olarak (Arif, A.) nihayet 1980lerden sonra da, Kürtlere yönelik özel bir kıyım ve baskı örneği olarak adlandırıldı (Aslan, G., 1989, 31, 43-44; Beşikçi, I., 1992, 45; Göktaş, H., 1991b, 63). Solun ajitatif resmi tarih yazını, bu olayı Ahmed Arif'in 'Otuzüç Kurşun' şiiriyle bildi ve bildiği kadarıyla yetindi; öte yandan "33 Kurşun" olayı, resmi tarih içinde de aynı zeminde karşı-savunmalarla ilerledi Örneğin Muğlalı'nın silah arkadaşlarından Esengin, "Sınır ve bunlara ilişkin olayları normal ölçüler ve devlet anlayışı içinde yürütmek mümkün değildi". diyor. (Esengin, K. 1974a; 1974b, 21) Bu konudaki en son tartışma Abdullah Çatlı'nın mahkemesi esnasında belirdi. Köşe yazarları, ideologlar, siyasetçiler, popüler ve kimi popülist siyaset bilimciler "Orgeneral Mustafa Muğlalı" olayını yeniden dillendirdiler. Bu konudaki son haber, Van-Özalp sınır taburuna 6 Mayıs 2004 tarihinde, Orgeneral Mustafa Muğlalı isminin verilmesidir.

Bütün tarihçi, ideolojik ve devletçi yorumlardan arındırılmış olarak, 33 Kurşun ile ilgili en materyal hikaye şudur:

30 Temmuz 1943 gecesi 356 No'lu sınır taşında, Van-Özalp ilçesi Yukarı Koçkırın Köyü'nde Kotor (Kutur-Seyfo) Deresinde 33¹ köylü yargı kararları olmaksızın, öldürüldü. Olay 1948'de TBMM gündemine getirildi. DP Kütahya Milletvekili Fikri Apaydın ve Eskişehir Milletvekili İsmail Hakkı Çevik tarafından 7 Şubat 1948 tarihli verilen dilekçeye rağmen², ancak 1949'da yargılama başlatıldı. 02.03.1950 gün ve 950-8 sayılı mahkeme kararı ile, Genelkurmay Askeri Mahkemesi, olayın geçtiği tarihte Diyarbakır 3. Ordu Müfettişi olan Orgeneral Mustafa Muğlalı'nın sorumluluğunu kesinleştirerek, önce idama sonra cezasını indirerek, 20 yıl hapse mahkum etmiş; ancak Mustafa Muğlalı 1951'de, cezası kesinleşirken, bulunduğu Ankara Gülhane Askeri Hastanesinde ölmüş (Beşikçi, 1992, 79; Aslan, G, 1989, 41) ve dosyası kapanmıştır. 1951 ile 1956 arasında bir daha konuşulmayan olay, CHP'nin 6-7 Eylül olaylarında "Azınlıklara karşı ayrımcılık yapıldığı iddiası" üzerine, DP tarafından misilleme olarak tekrar TBMM'de gündeme getirilmiştir (Beşikçi, İ., 1992, 78). Bu kez olayın geçtiği dönemdeki tüm Meclis üyeleri, bizzat İsmet İnönü ve tüm CHP'nin sorumluluğu iddiasıyla,

¹Sayı hakkında bazı şüpheler vardır. Örneğin Beşikçi'nin 1956 TBMM tutanaklarına dayanarak verdiği sayı ve öldürülenlerin adları ile; Aslan'ın verdiği sayı ve adlar birbirini tutmamaktadır.

²İkinci dilekçe, 17 Kasım 1948'de Van Milletvekili Muzaffer Koçak tarafından verilmiştir. BYBS TBMM C1 dosya.

İnönü için yargılanma istenmiştir. 12 Şubat 1956 ve 25 Şubat 1956 tarihlerinde Mecliste görüşülen konu 1958 tarihli Meclis Tahkikat Komisyonu raporu ve Meclis görüşmeleri ile "zaman aşımı ve çeşitli af yasalarından dolayı" tekrar kapatılmıştır (Beşikçi, İ., 1992, 79.)

Çalışma³, sözlü tanıklıkların derinlemesine mülakat ve sözlü tarih tekniğiyle toplanmasıyla; ayrıca çeşitli yazılı metinlerin anlatılarının çözümlenmesi ve ek olarak anahtar kişilerle yapılan mülakatlardan oluşmuştur. Bu yollarla elde edilen metinlerin anlatıları çözümlenirken başka yazarların ve araştırmacı olmasa da aile tarihi veya aşiret tarihi ya da kabile veya ulus tarihi yazarlarının metinleri de birer anlatı olarak ele alınmış ve çözümlenmiştir. Bu çözümlenmelerin sınanması tarihsel belgelere başvurularak yapılmıştır. Anlatılar arasındaki farklılıklarda, tarihsel belgeler olabildiğince hakem olarak değerlendirilmiş; ancak, belgelerin çatıştığı veya belirsizliğe düşürdüğü durumlarda, belgelerin içeriğine dair bir hüküm vermek yerine, yine anlatılara başvurulmuştur. Bu çalışmada, başka pek çok çalışmada karşımıza çıkan bir sorun olarak ATASE kayıtlarının incelenememesi, buna izin verilmemesi, önemli bir eksiklik. ATASE ve Mustafa Muğlalı Paşa'nın hastane kayıtları eğer incelenebilseydi, pek çok anlatı da belirsiz ya da naiv olmaktan kurtulabilirdi.

İlk sorular; 33 Kurşun Olayı'nı köylünün hatırlayıp hatırlamadığını; nasıl hatırladığını ve bu hatıranın şimdi sınırla ilişkisinde nasıl bir rol oynadığını belirlemek amacıyla taşıyordu. Ancak zaman ve çalışma ilerledikçe, alanın kendisi tabakalanmış gerçekleri görebilmek için bir fırsat oluşturdu: Köylüde tatmin edilmemiş bir adalet duygusu, yerleşik bir kan adaleti (de facto adalet) meşruluğu ve travma sonrası kapanma ve korku belirmekteydi. Yavaşça ve öykülerin anlama yolu ile elden geçirilmesinden, ve zamanın verdiği güvenden hareket edildi: Köylerde uzun süre kalmamız, konuşmaların günlük konuşmalar biçimine dönüşmesi ve yaşamı bir parçacık da olsa paylaşabilmemiz, farklı gruplardan kapıcılarımızın (gatekeeper) açtığı yolların her birisinin dürüstlüğümüze güvenen insanlara bizi ulaştırarak ilerleyebilmesi, 'sözün geçiciliğinin egemenliğini kırmak', tüm bunlar, çalışmanın güvenilirliğini ve inandırıcılığını temellendirdi ve destekledi. Kasaba ve şehirlerin öyküleri, suçlama ve yargılar, farklı sosyal grupların ve kesimlerin olayı öyküleme biçimleri 'görsel antropoloji' tekniği ile derlendi. Saatler süren oturumlar, günlük tüm konuşmalar, her türden yaşam alanı görsel kayda alındı ve çözümlendi.

'Yaşamın verdiği şifreler üzerinden ilerleme' olarak nitelenebilecek bir çözümlenme tekniği kullanıldı: Şifreleri kategorilendirirken öncelikle alandan çıkan anlamlara göre hareket edildi. Olgular, sosyal hafızada hangi dönemlerde, hangi kişiler tarafından nasıl kullanıldığına bakılıp, adlandırıldı ("Yine de bir kan adı kalır" gibi). Bu olguları işaretleyen metaforlara ise; bu çalışma boyunca iki kez anlam yüklendi: İlki alandaki kişilerin metaforlaştırma girişimleriyle ikincisi ise söylemin yorumlanmasıyla. Bu konu da zaten bu çalışmanın ana tartışma konusu.

Çalışmada anlatı (narrative) çözümlenmesi tekniği olarak Kategorik-İçerik Perspektifi (Categorical-Content) kullanıldı (Lieblich, A & Tuval-Mashiach, R. vd., 1989). Bu çözümlenme tekniği, içerik analizi (Content analysis) tekniğine en yakın olan teknik olduğu için yeğlendi. Bu teknikte, çalışılan alandaki ana başlıklar belirleniyor ve metin bu kategorilere ayrıştırılıyor, sınıflandırılıyor ve gruplandırılıyor. Bunun için önce alt-metinler oluşturuluyor. Bunlar her bir kişinin anlatımları, bağımsız olarak ayrı metinler veya konuşmaların bazı parçaları olabiliyor. Bu aşamada, bazen hipotezlerin varlığı veya

³ Bu çalışmada 33 Kurşun Olayı'na özne ve nesne olmuş bulunan dört sosyal yapı incelenmiştir: Hoşap-Kutur-Ağrı ve Mahmudiye çerçevesinde etkin olan ve çeşitli dönemlerde adlarını duyurmuş; Cumhuriyet ve devletle farklı biçimlerde eklemlenmiş olan dört sosyal etkileşim kalıbı üzerinde çalışılmıştır: Göçerlik örneği olan ve sosyal ilişki ağlarını isyan üzerinde kuran Milan Aşireti, ağsız bir aşiret yapısı olarak Küresinler, bir ağalık sistemi olarak Birukiler (Andrews, P.A., 1989, 112), tarikat ve din üzerinden sosyal ve siyasal bağlarını sağlamlaştıran Arvasiler. 33 Kurşun olayının etkisi altında kalan köyler olarak: Sırtımlı (H(X)arapsorik) ve Değirmiköy'de(Milaningiz); Küresinli köyü olarak Damlactık'ta(Raşık); Arvasiler ve Birukilerle ilgili olarak Van'da derinlemesine mülakat ve görsel antropoloji teknikleri ile bilgi toplanmış; tarikatların yayınladığı çeşitli metinler, çeşitli tarihi belgeler ve resmi belgeler incelenmiştir.

araştırmacının çalışmayla özel olarak ilintili olduğunu düşündüğü bir şey alt metinleri oluşturmada baskın olabiliyor. Araştırmacı konuyla doğrudan ilgili ve kendisine ilgili bilgiyi vereceğini düşündüğü bir 'yönlendirici görüşme' de yapabiliyor. Tüm bu metinler içeriğin analizi için eldeki ana metinler olarak düşünülüyor. İkinci aşamada, içerik kategorilerinin tanımı yapılıyor. Birimlerin büyüklükleri farklı da olsa, cümle, cümleler öbeği veya kelimeler vb., bunlar sınıflandırılarak, birer kategori olarak dönüştürülmeye hazırlanır. Kategoriler öncelikle bir teoriden çıkarsanır ve araştırmacının odaklandığı konuyla ilgili olarak seçilir ve/veya yaratılır. Bir diğer kategori oluturma yolu da, metinlerin uygun kategoriler metnin içerisinden belirene kadar tekrar tekrar okunmasıdır. Bazen her ikisi de uygulanabilir ve kanımca daha doğru olan da budur. Bu çalışmada her ik teknik de uygulandı. Bu kategoriler kendilerine bazı alt kategoriler oluşturabilirler. Ta ki, metnin derinliğini ve zenginliğini yeterince yansıtabilecek ancak materyalin sıralanmasında da yardımcı olacak kadar çok ve ayrıca kullanım kolaylığı sağlayacak kadar; ancak metnin zengin karmaşıklığını da sadeleştirmek adına basitleştirmeyecek kadar az sayıda kategoriye erişinceye dek.

Üçüncü aşama, eldeki metni kategorilere göre sıralamaktır. Dördüncü aşamada da sonuçların dökümü, karşılaştırmalar ve yorumlama geliyor (Lieblich- A & Tuval-Mashiach,R. vd., 1989, 112-115). 33 Kurşun Olayı çalışmasında da esas olarak bu teknik uygulandı. Bu teknik, metin okumalarında ikici (dikotomik) bir ayırım olarak karşımıza çıkartılan: 'Kategorileştirmeye bağlamsal analiz arasında bir çelişki olduğu' düşüncesini büyük ölçüde ortadan kaldırmaktadır. Zira bu teknikte kategorileştirme, sadece teorilerden öngörülmemekte, teorinin söyledikleriyle yetinilmesi gerekmekte, fakat aynı zamanda metnin kendisi de kendi kategorilerini yaratabilmektedir.

Kategorik metin okumalarıyla bağlamsal metin okumalarının bağdaştırılması ancak böylece gerçekleştirilebilir.(bkz. Bakhtin, 1981) Bakhtin'i izlersek; bize en az üç sesi dinlememizi öğütüyor: İlki anlatıcının sesidir, bu ses teypten duyulan ya da metinden gözümüzle gördüğümüz sestir. İkincisi teorik çerçevedir, bu bize yorumlama gücümüzü ve kelimelerimizi, kavramlarımızı verecektir. Üçüncüsü, okumanın veya yorumlama eyleminin içerilmiş yansımasıdır, bu da eldeki metinden, materyalden çıkarsadıklarımızın özetlenmesi sürecinden ne derecede haberdar olduğumuzu bildirecektir.

Bakhtin, burada devreye girmesi gereken üçüncü sesin, 'kendi anlamlandırmalarımız üzerine eleştirel bakışımız', 'çifte yansımaya' (double reflexivity) olarak da adlandırılacak bir dinleme olduğunu bildirir. Ancak, metnin kurgusuna dair yorumlarımızın kendi-eleştirisini tanımlanabilecek bu kısmı da, metne karşı serin durarak gerçekleştirdiğimizi düşünsek bile, yine de eksik olan bir şey vardı, en azından 33 Kurşun çalışmasında vardı. Kendimize yönelik tüm eleştiri oklarını en acımasızca kullandığımızda da, tüm ideolojik gölgeleri styrdığımızda da eksik olan bir şey vardı: Söylemin kendisini tarihsiz bir durum gibi ele almak, söylemi donuk bir halmiş gibi mutlaklaştırmak; söylemi meşru kılmakla kalmıyor üstelik bu yolla da söylemin çeşitli dönemlerde nasıl ve kimler tarafından dönüştürüldüğünün ideolojisini yorumlamayı da imkansızlaştırıyordu. Dolayısıyla Bakhtin'in diyalojik dinlemesi de yetersiz kalıyordu. Emerson, biraz da kızgınlıkla yazdığı yazısında "Dinleyen, anlatan ve okuyan arasında öyle az bir ayırım var ki, açıkçası Bakhtin'in okuma teorisinin nasıl ve nerede kullanılabildiğini çok merak ediyorum" diyor.(Emerson, C, 2002, 619)

Dolayısıyla bir sonraki aşama olarak; aynı öyküleme türleri dönemsel olarak biraraya getirildi. En zoru da buydu, zira örneğin düşmanlık veya yüceltme öykülemeleri her sosyal grup için aynı dönemin içinde değişebiliyordu; aşiretin içinde söz sahibi olanların gösterdiği hedef ve özneler ile aynı aşiretten alt statüdeki grupların hedefleri dönemsel olarak birbirini tutmuyordu. Yaşam bir kez daha Marx'ı doğruladı: Sınıfsal yapılar için amaç ve hedeflerin farklılığı, hayatın çözümlenmesinde 'gerek şartı' hazırlıyordu; böylece sınıfsal analiz çözümlemede gerek şart olarak kullanıldı. Ancak bu tespit de çözümleme için 'yeter şartı'

oluşturmuyordu. Farklı öyküleme biçimleri biraraya getirildi ve bunların hangi güç grupları ve taraflar tarafından nasıl anlatıldığına bakıldı: Örneğin Ağrı İsyanıyla ilgili olarak olsun, Menemen Olayıyla ilgili olarak olsun, Nakşilerin ve Birukilerin kendilerini haklılaştırma biçimleri olsun; hepsinde içeriden sesler (sözel ve yazılı) ve belgeler yani anılar, kitaplar ve incelemeler birer metin olarak ele alındı. Bu grupların da kendi 'şifre'leri çözümlendi.

Bu metinde de konuşmalar içinden seçilmiş olan "... " ibareler şifreleri; '....' ile gösterilen ibareler de bu şifrelerin kategorilerini göstermektedir. Örneğin "**İzin verilmiş-Türkler**" şifresi aslında 'Bizden olmayanlar-devletten yana olanlar' kategorisindedir. Benzer olarak "**Dedem Mehmet Bey Hamidiye Alaylarındandır**" şifresi, 'Biz de bu devletin emrindeydik. Biz de vatandaşız' kategorisini gösteriyor. "**Dedelerimiz Çanakkale'de savaştı**" şifresi ise, 'Cumhuriyetin kurucu öğelerinden birisi de biziz' kategorisindedir.

Bundan sonrası ise; unutmanın ideolojisine ait olacak.

II. NİÇİN SEÇEREK UNUTURUZ?

Hatırladıklarımız ve unuttuklarımızla ideoloji arasındaki ilişki ne kadar mutlaktır? Daha önemlisi neyi, nasıl ve neden hatırlarız? Hatırlayanlar kimlerdir? Bu ibareyi de izleyerek şimdi hafıza ile sorumluluk alanlarımız arasındaki ilişkide durmamız gerekiyor: 33 Kurşun Olayı sadece siyasi tarihimizin değil yurttaşlık coğrafyamızın nasıl biçimlendiğini de gösteren iyi bir örnektir. Eylemin, eyleyenlerin, eylemlere özne kılınmış olanların ve eyleme nesne olmak zorunda bırakılmış olanların içsel tarihsel bilgisidir. Aynı zamanda şu anda bu satırları 'tarafli' ya da 'tarafsız olduğu' iddiasıyla okuyanın, yani seyredenin, yani yurttaş olarak bizlerin ve yorumlayanların yani siyasetçi, sosyal ve politik bilimci ve ideologların da dönüştürmüş olma, gözden kaybettirme, yorumlamanın arkasına sığınma ve tarafsızlıkla geri durmalarımızın sorumluluğunun da bir örneği olmalıdır.

Van Dijk, toplumsal belleğin ideolojiyle ilintilenme biçimlerinin diyalektiğini açıklamak için, pek çok toplumsal-ara-alan sınıflandırır (Van Dijk, 2003, 19-37). Söylemi çözümlemenin bir yolu olarak Van Dijk, önce söylemin kurgulanma yollarını ele alır ve böylece en ilkten ortak alanlar, sonra düşünceler ve tutumlar alanları ve son ve en geniş socius olarak da ideolojiler ve değerler alanı toplumsal bellekle ilintilendirilir Böylece Van Dijk, Simmel'in kurguladığına benzer bir toplumsal tarif eder (Freund, J., 1997, 157-193). Simmel de, socius'un üç inceleme alanının tarif etmiştir: Toplumsal'ın bireyseldeki yansımaları olan alan, toplumsalın kurumsaldaki yansımaları olan alan ve toplumsalın moral'deki yansımaları olan alan. Van Dijk, bunun üzerine, ideoloji ile toplumsal pratiklere bu ideolojilerin yansıması arasındaki diyalektik ilişkiyi de gündeme getirmektedir. Bu pratikler ideolojik bilgi, ideolojik tutumlar ve zihinsel modellerin üretilmesi, yeniden üretilmesi ve uygulanmasıyla olur. Ancak bütün bunlar Van Dijk'e göre hiç de zorunlu ve gerekir sonuçlarla sonuçlanmayabilirler. Bu bağlamda da Van Dijk; hafızanın her türünü sosyal oluşumun zorunlu manüplasyonu sayan Bell'den ciddi biçimde de ayrılır. Bell geçmiş olayların hikaye edilmiş biçimi ve tarihin söylemsel tasavvurunu bütünüyle 'hafıza' olarak adlandırır. Öte yandan Ona göre, hafıza'dan ayrı bir durum olarak "Mit-alanı, çoğul ve birbiriyle sık sık çatışan milliyetçi anlatıların (tekrar) yazıldığı sayfadır; şimdinin amaçları için geçmişin tasavvurunun daima değişen ambarıdır" (Bell, 2003, 198). Bell'in bu ayrımı yapma nedeni, bir milliyetçi tasavvur olarak ortak hafızanın yaratılması sürecindeki manüplasyonlara dikkat çekmek ve bu ortak milliyetçi hafızanın büyüleyici etkisinden kurtulma gayretini artırmaktır. "Bu politik fenomen aracılığıyla kolektif hatırlamanın 'organik' biçimleri, aslında, ulusal kolektif 'hafızanın' sözde ambarı olan ulusun hakim anlatısının (ya da 'yönetici mitoloji') öğeleriyle çatışabilir. Böylece hafıza, hegemoni karşıtı bir direniş bölgesi, bir politik muhalefet alanı olarak işleyebilir. Bu potansiyelin yeterli derecede anlaşılması, eleştiri projesiyle uğraşanlar için çok önemlidir" (Bell 2003, 202). Bell'e göre, tahayyül ve tasavvur alanımızın çeşitli dünyaları, milliyetçi bir

kurguyla toparlanmış olan toplumsal hafıza alanı olsun, bir alt-alan olarak mit alanı olsun; her iki alan da bilinçli ve ideolojiktir. Toplanmaya başladıklarının akabinde de birbirlerine iç ve dış alan gibi işleyebilirler ve hatta işlerler. Van Dijk bu karşılıklı gerekirci durum ve etkilenme mekanizmaları hakkında daha ihtiyatlıdır ve daha çok, söylemin ideoloji olarak görünene kadarki hallerini inceler.

Sosyal bilimlerin tüm alanları, son zamanlarda en çok sosyalin hatırlama ve unutma biçimleri üzerinde duruyorlar. Ulus-devlet yazını olarak adlandırılabilir popülist sosyo-politik söylemler; son 15 yıldır Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş öykülerini de totalitarizm üzerinden yeniden yazmaya başladılar. Bu öykülerin kimi zaman mikro tarih adıyla vak'a-i nüvist çalışmalara dönüş yaptığını tekrarlamaya burada gerek yok. Görünen odur ki; tarih yazımı, en hafif deyişle, politik bir tercih içerdiğini, en çok bu dönemde apaçık ediyor. Ancak Wallerstein'in de dediği gibi, 'Bir ulus turşu kurulur gibi kurulmaz!' Benedict Anderson, ulusların, ırk, dil veya din gibi belirli sosyolojik koşullar tarafından yaratılan ve bir daha değiştirilemeyecek şekilde biçimlendirilen ürünler olmadığını anlatıyor. Uluslar tahayyül edildikleri için oluşurlar ve milliyetçilik olgusu da modern dünyanın evrensel tarihinin bir parçasıdır (Anderson, B., 1991) Bu ve bunun gibi sorular aslında 'Sömürgecilik ve Modernite' literatürünün de en son ana temalarını oluşturmaktadır. Az gelişmiş ülkelerin batıdan devşirme kavramlarla hareket etme geleneğinin taşıyıcısı kimi popülist sosyal bilimci kurguları ise; Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun her tür öyküsünü 'Sömürge' kavramları üzerinden açıklamaya başladılar. Kimi zaman Türkiye'nin kuruluşu, kimi zaman 'sömürgeleştirilen devlet' olarak; kimi zaman da 'sömürgeci devlet' olarak yeniden öykülenerek anlatılmaya başlandı.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna ait öykülerin; artık, hem bu 'liberal devletçi' söylemlerden hem de 'toplumsal olarak rasyonel işleyen eşitsiz güç dengelerinin rasyonel bir oyunu' hikayesinden daha farklı olarak okunması gerekiyor. Tarihsel okumalarda kronolojik yapılandırmalardan (basit nedensel okumalardan) ve akronik okumalardan da (mikro tarihçi) artık vazgeçilmesi gerekiyor: Modernin kendisi irrasyoneldir. Tarihsel yapı, her boyuttaki gücün ve bu güçlerin dengelerinin irrasyonel sonuçları ile birlikte ilerlemektedir ve bu anlamda diakroniktir. Bu metin de, 33 Kurşun Hadisesinin diakronik (güç dengelerinin ve anlam dünyalarının eşzamanlı etkisinin) okumasıdır. Tarihin diakronik bir okuması da, tek bir vak'a üzerinden yapılabilir elbette. Bu yolda bir okuma da, yine ulusal ve uluslararası güç dengelerini saptama aracılığıyla ilerleyebilir. Ancak, örneğin 33 Kurşun'da olduğu gibi; güçlerin rasyonel iktidar oyunlarına girerken bir yandan da hayatın irrasyonelitesini nasıl tekrar oluşturduklarını görmek de gereklidir. Bu ikilik, (rasyonel ile irrasyonel), Türkiye Cumhuriyeti tarihinin içinde çeşitli dönüşümlerle, Cumhuriyet ideolojisini de biçimlemekte ve dönüştürmektedir.

Aşağıda, bir dönüşme ve dönüştürme öyküsü olarak 33 Kurşun içindeki eyleme özne kılınmış ve eylemin nesnesi olmuş iki *socius* üzerinde durulacak: 33 Kurşun Olayı'na en çok kurban vermiş olan Milan Aşireti'nin reisi Ali İhsan Bey, aşiret yapısı içinde sınıfsal açıdan daha üst konumdakinin sesini veriyor. Kürsesinler ise, yeni dönemin düşmanları ilan edilmişlerdir ve şimdi buna dair bir hafıza yeniden dönüşerek örgütlenmektedir. Milan eyleme özne kılınmıştır, eylemin öznesi olmak zorunda bırakılmış, Kürsesinler de nesneleşmişlerdir.

III. KURGULAMA SORUMLULUKLARI:

- a- **MİLAN AŞİRET LİDERİ ALİ OSMAN BEY : "Dedem Mehmet Bey Hamidiye Alaylarındandır "**

İlk kaybedilen, adları. Yer adları, mekan adları, kişi adları, köylülerin zihninde bazen geçmişte olduğu gibi bazen de şimdiki halleriyle ve bir açıklama getirmeksizin artarda

sıralanıyordu: 33 Kurşun'un geçtiği mekan, Özalp ilçesi, köylülere göre ise Mahmudiye idi. Özalp ilçesi'nin tarihi, 19 Ağustos 1930'da çizilmiştir aslında: Ağrı İsyanının son günlerinde, İran'la diplomatik bir işbirliği sonucunda ayaklanma bastırıldığında, Kutur Nahiyesi İran egemenliğine bırakıldı ve Mahmudiye kazası, Saray adı ile şimdi olduğu yere yerleşti (BYBS TBMM, kayıt no: 73-84). 1932'de bu Saray ilçesinin adı Kazımpaşa olarak değiştirilmiş; daha sonra da Kazımpaşa ilçesi Karahallı köyüne nakledilerek adı Özalp olarak değiştirilince, Saray ilçesine adı geri verilmiştir (BYBS TBMM sayı 13422).

Benzer bir durum, örneğin Meclis tutanaklarında, ancak bu kez devlet hafızasında görülebilir: Özalp'in adı zaman zaman Kazımpaşa ilçesi olarak anılmakta; Kotor (Kutur) Deresi Kokut Deresi olarak geçmekte; ölüm raporunu imzalamakta tereddüt eden askeri doktorun adı Beşikçi'de Raşit Ersezer olarak Aslan'da ise Raşit Tezer olarak verilmekte; asıl önemlisi Beşikçi'nin ölüm raporuna dayanarak (temelinde yine Meclis tutanaklarında geçen tutuklama kayıtları vardır) verdiği isimler ve sayı ile, Aslan'ın köylülerden aldığı isimler ve sayı birbirini tutmamaktadır. Beşikçi 32 erkek ve bir kadının adını verir ve kadının Türk Milli İstihbarat Teşkilatı emrinde çalışan Mehmedi Misto'nun kızı olmasından dolayı serbest bırakıldığını belirtirken; Aslan toplam 33 erkek adı vermekte ve kadından söz etmemektedir (Beşikçi, İ.,1992, 141; Aslan, G., 1989, 21):

Bu çalışma esnasında her iki köyde ve Özalp'ta yapılan görüşmelerde, köylüler ile, şimdi Milanların ağası olarak görüşme yapılan Ali İhsan Bey'in hatıraları ve aktarmaları arasında farklılıklar vardır. Her iki grupta da *"devletin bazı kaçakçılığa önce müsaade ettiği, sonra da bu yağmayı yapan köyün (BelasorKöyü) ağası Mehmedi Misto'nun (Beşikçi, İ., 1992, 27, 141) 1500-2000 koyununun çalınmasının öcünü almak için misillemeye giriştiği; 80 atlı ile ilçenin (Saray'ın) sığırtını çevirdikleri; bunun üzerine Saray'dan bir kısım insanın ihbarda bulunduğu; ölenlerin Milan aşiretinden oldukları ve yargılanmadan öldürüldükleri, zaten de suçsuz oldukları"* anlatısı ortaktır.

Devletle ilişkilerini daha resmi düzlemde, tecrübeli ve dikkatle düzenleyen Milan Aşireti resisi, 'Yağmaya başta askerinin izin vermesi ve daha sonra iç çatışmaya dönüşen bir ihbarcılık geleneği'nin altını daha önemle çizmekteydi [28 Ekim 2002 tarihli görüşmeden].

"Biz [Milan Aşireti Lideri Ali İhsan Bey'in babası olan Osman Ağa'dan söz ediliyor.] İran'daydık. Urmiye mıntıkasındaydık [Eski adı Rizaiye] Gittiler Türk kaçakçılar, devletten bir izin, belki almışlardır. Belasor köyü vardı, ağası Muhammedi Misdo, akrabadır, Milanlıdır, vardı. Adil bir adamdı...Fakat beraber gittiler, bir izzeti nefis meselesi yaptılar. Bir misilleme kararı verildi. 80 atlı ile, başka aşiretler de vardı, Saray o vakitler ilçe idi. Demişler biz de ilçenin sığırtını getireceğiz. Epey kollamışlar, meğerse sığır da hudut tarafına gitmiş. Onlar da sığırtıları İran'a sürmüşler. Koyunların yerine. Mehmeddi Misdo İngizle [Milaningiz köyü kastediliyor-Değirmiköy] akrabaydı. Yerliler, Muhammedi Misdo'yu sevmeyenler ihbar ettiler. Dediler ki 2 köy H(X)arapsorik [Sırtımlı] ilen İngiz [Değirmiköy], ihbar ettiler. Çaybağı'ndan [Rune(x)ksar] iki kişi, H(X)arapsorik'ten [Sırtımlı] 16 kişi, Milaningiz'den [Değirmiköy] 15 kişi [Aslan ölü sayısını 33 olarak verirken Sırtımlı köyden 25 kişinin alındığını bildiriyor; Sırtımlı'dan 25 kişinin, Değirmiköy'den iki kişi, Çaybağı'ndan bir kişi ve Xretel'den (Kapıköy) 5 kişinin adlarını veriyor] ...İhbar yapılmış, bizi sevmeyenler bizden olmayanlar, sığırtıları gitmiş, ocakları yanmış. İsmen 33 kişiyi toparladılar. Buradan Van'a götürüyorlar. Van'da adalet soruyor, 'neleri var?'. Birşeyleri yok. 3 kişiyi tevkif ediyorlar. Sırtımlı köyden Abdülbaki diye bir kişi ile 3 kişiyi de ayrıca alıyorlar. Onlar zaten sonrasında beraat etti. Hepsi de sayılı kişiler. Hatta içlerinde bir çavuş izinli gelmiş, Süca çavuş, O da onların içinde". Ali İhsan Bey, aralarında bir kadın olup olmadığını sorduğumuzda, "Bilemem, biz duymadık" diyor. "Hatta vuracak olanların askerlerin arasından Kürt olanları da çıkartmışlar, burada askerliğini yapan Batılılar olsun diye. Batılılar gitmiş. Elleri bağlanıyor, toplu halde diziliyor. İbrahim yaralı kurtulmuş. İran

hududundan kaçmış. Kendini ölü gibi göstermiş. Onlar gidince kalkmış. 3-5 sene sonra o da öldü."

Beşikçi'nin çalışmasında bahsedildiği üzere, Muhemmedi Misdo'nun, yaralı olarak kaçtıktan sonra bir süre İran'da kaçak olarak yaşayan, İbrahim Özey'i çağırarak Türk subayının elini öptürdüğüne ilişkin bilginin doğru olup olmadığını sorduğumuzda ise: "El öptürme falan yok!" diyor. "Biz İran'daydık o vakit, Osman Ağa 1938'de vefat etti. Olay zamanı Abim Ali Rıza Bey Milan ağasıydı. Bizim aramızda 15 yaş var. Bir özel af vardı. Biz İran'da devlete [Türkiye] de biraz yaramıştık".

Ali İhsan Bey'in konuşmaları içinde özellikle üç sıfat kavramlaştırılmıştır ve incelenmesi gereken üç temel tespit vardır: "**Biz ve Türkler-Batılılar**", "**İçlerinden birisi askerdi**" ve "**Sayıllı kişiler**".

"**Biz ve Türkler-Batılılar** kavramlaştırmasında yeni bir dönemin Türk-Kürt karşıtlığının izlerini görmek mümkündür: Biz, merkezin dışında kalan; oysa Batılı, merkezden olan anlamında kullanılmaktadır. Bu yolla, örneğin kurşuna dizilenlerin aracı olmalarına rağmen özellikle Türkler arasından seçilmiş olduğu, tetiği çeken elin aracından merkeze kadar Türk olduğu, ihtiyatlı bir kavramsallaştırmayla (**'Batılı'**) bir kez daha vurgulanmaktadır. Bu konuşmada **biz** düşüncesi kimi zaman Osman Ağa'yı, Ali İhsan Beyi ve aşiretin liderliğini temsil için kullanılırken; daha sonraları bütün aşireti giderek tüm mazlum ve mağdur olanları ve giderek tüm Kürtleri kapsayana kadar genişlemektedir. Burada ilk satırlarda aktarılan "**İzin verilmiş-Türkler**" terimi, araştırmada karşımıza "**Devletten yana olan ve bu nedenle Kürt sayılamayacak olanlar**"ı tanımlamak için çıktı. Görüşülen köylüler ve Milan resi, suçsuzluk ve önde gelenlerin tespitlerine dayanak olarak, "**İçlerinden birisi askerdi**" ve "**Sayıllı kişiler** sözlerini kavramlaştırmaktadırlar. Bu kavramlaştırma dikkatle izlendiğinde; 'devletin kendi askere almaya layık gördüğü kişileri dahi sorgusuz yargısız kurşuna dizebiliyor olmasına isyan ve bu kurşuna dizme olayına bir tepki; ve ayrıca kendi aşiretlerinin önde gelen, sayıllı, saygın bilinen kişilerinin ismen toplatılmış olmalarına bir tepki görülmektedir.

Ali İhsan Bey'in, konuşmasında **Urmiye** adını yeğlemesi önemlidir. Bu durum, yani Ali İhsan Bey'in Rızaiye adı yerine neden Urmiye adını yeğlediği; İran'ın politik süreci ve Aryen bağlaşıklığı ile ilgili bir gösterge sayılabilir. Adların değiştirilmesi ve sosyal hafızada hangi adların neden tutulmakta olduğuna ilişkin bir kanıt olarak bu durum, ilginç bir ipucu veriyor. Şah Rıza adı ile (Rızaiye) anılan bir gölün adının Humeyni rejimi ile daha eski bir döneme atıfla Urmiye olarak değiştirilmesi ve bu adın hem İran'da hem de Türkiye'de seçilerek zikredilmesi; Ali İhsan Bey'in yeni dönem etnik milliyetçiliğin 'ulusçu' kurgularından daha çok haberdar olduğunu da gösteriyor.

Ali İhsan Bey, Milan'ı tanımlarken, "**Dedem Mehmet Bey Hamidiye Alaylarındandır, Osman Ağa onun oğludur, Milan dört koldan müteşekkildir ve 100.000 haneden fazlası Urfa ve Suruç civarındandır. Özalp'ta 30-32 pare köy bizdendir. Kışlaklarımız Maku'de [İran] yaylaklarımız Özalp'ta idi. Biz hudut açıkken bir tarihte Özalp'ta yazlarken, sınır çizilince kalmışlar. Şemsikan'ların ağası Bashan'a iki elçi yollamış "Selam söyleyin, mümkünse bu kış biz Özalp köylerinde kalalım' demiş. Bashan'da 'Tek bir ev saklamam' demiş. Üç ay Şemsikanlarla Milanlar savaşmışlar....Gazlıgöl köyü kalesinde Şemsikanları sıkıştırmışlar...** [Bu çatışmanın öyküsü anlatıldı] **Sonra onlar kaleden çıkıp Karahisar-Keçikayası-Kapıköy-Çakmak-Kepir-Kekikdüzü-Koçbaşı köylerinde yerleşiyorlar. Milan köyleri, Örenburç, Çaybağı, Baltepe, Zırava, Çardak, Zincirli, Dolutaş, Değirmigöl, Bayaslan-Şerefhane, Strımlı, Korucan, Yamanyurt, Gazlıgöl, Yeşilalış-Pagan köyleridir. Bu iş 1915'lerde oldu. Mehmet Ağa zamanında oldu. Dedem İran'a gitti. Ordu üstümüze 2000 askerle geldi, 1920'lerde, **Bir devlet büyüğü** [Bu büyüğün adını vermeyeceğini belirtti] **pedere cevap verdi, O zaman Osman Ağa 'Asker geliyor üstümüze' dedi. Çok paraları varmış, Koyunlar 2-3 sürü imiş. Gümüş altın. Hiçbir şey, ne hazine ne yiyecek hiç, hiç birşey götürememişler. Yalnızca****

her ata bir yorgan sarılmış, kadınlar binecek diye, işte o kadar...[Kaçışın ve İran'a varışın öyküsü anlatıldı] *Koçbaşı tarafından geçmişler...*[İran'da kalış ve bütün oğulların orada toplanma miti anlatıldı] *1949'a kadar İran'daydık. 20 yıl kaldık. 1930'da af dilendi, özel af çıktı. Sonradan İran'dan Irak'a geçmişiz*[Bu geçişin öyküsü anlatıldı]...*Dayım ilk Meclis'te üyedir, Meclis-i Mebusan üyesidir. O da kaçmıştır...*[Bu kaçışın öyküsü anlatıldı] *Pederin İran'a kaçtığı 2. gece köye asker gelmiş, 'Kim Osman Ağa'nın yakını, imamı, katibi?' sorulmuş. İki kişi öldürdüler...*[Ölümler anlatıldı ve gizemleştirilerek (mystified) bu ölümlerin dinsel motiflerle durumu betimlendi] *Gözlemez köyü altında öldürdüler, kuyuya attılar. Bu iki kişinin duruşması olmadı. Kimse korkusundan ihbar edemedi. Biz de İran'dayız daha...*[Neden ölümlere aşiret lideri olarak müdahale edilemediğinin gerekçeleri anlatıldı] *1949'da köylerimiz zilyetiğe geçmişti. Vallahi alamadık. Kadastro sonradan köye gelince zilyetliğe şahit gösterdiler, hakimler de bize hak verdiler, 'Onlarıdır' dediler 'İran'a gidince siz gaspetmişsiniz' dediler. Ama temyiz onlara hak verdi, temyiz'den alamadık. Kaybettik çoğunu. Son zamanlarda bize kendiliklerinden teslim ettiler. Onlar [Küresinler kastediliyor] sonradan geldiler, toprağın yarısını aldılar, biz yapamadık [Sırlı Köy için]" demektedir.*

'Hamidiye Alayları' ile 'Köy Koruculuğunu' karşılaştırırken, devletin sömürgeleştirmesindeki aynılıklar üzerinden bir analiz yapan Aytar ise, burada sözü edilen İbrahim Paşa'nın kaçışını şöyle aktarır: *"Kemalist hareketin çeşitli vaadlerle Kürdistan'daki aşiret reisleri ve dini liderleri kendi saflarına çekmeye, karşı çıkanları ezmeye çalıştığı bir dönemde Milli aşireti, 8 Haziran 1920'de isyan etti. Bu isyan 18 Haziran'da bastırıldı. İsyanın bastırılmasıyla Suriye'ye geçen Milli aşireti mensuplarından 2-3 bin kadar insan, at ve develerle, bir o kadarı da yaya olarak sınırı 24 Ağustos 1920'de geçip, Viranşehir'in Etşan köyüne yerleşerek yeni bir isyan başlattılar, telgraf hatlarını kestiler. Osmanlı yetkililerinin teslim ol çağrısına Milli aşiretinin ileri gelenleri; ertesi günün akşamına kadar af çıkarsa ve zarar ziyanları ödenirse uyacakları cevabını verdiler. Bu şartlar yerine gelmeyince 26 Ağustos'ta Milli aşiretine mensup kuvvetler Viranşehir'i işgal ettiler. Türk askerlerinin kapsamlı saldırıları karşısında 7 Eylül'de tekrar Suriye'ye geçmek zorunda kaldılar (Aytar, O., 1992, 257).*

Yukarıdaki paragraftaki bilgiler, Ali İhsan Bey tarafından sözü edilmeyen bilgilerdir. Ona göre, Milan asla isyan etmemiş ancak baskılar nedeniyle sınırı geçmek zorunda kalmıştır. Ali İhsan Bey'in konuşmasında birkaç önemli ipucu vardır: **"Hamidiye Alayları'ndan olmak ve ilk Meclis üyesi olmak"** Milan'ın Cumhuriyetle ve Osmanlı ile ve aslında bir bütün olarak devletle çatışmadığını, onun yanında olduğunu ima eden göstergelerdir. Aynı söylemin Cumhuriyetin ilk yıllarında da bulunduğunu görmekteyiz: TBMM Gizli Celse Zabıtlarında, 1338, 22 Temmuz'da Siverek Mebusu Lütfi Bey, *"...Efendiler, Fransız Ordusunu Urfa'da mağlup eden hakikatte isyan telakki ettiği Kürt askerleridir, hakikatte isyan telakki ettiği Kürt aşiretleri sayesinde olmuştur. Nihad Paşa'nın askerleri sayesinde değil!"* diyor. Devamla *"Mebdei tarihe karıştıran Nihad Paşa, Mili aşair hareketini isyan telakki etti. Rica ederim o Mili aşiretlerinin babası, ki vaktiyle Abdülhamid ona oğlum demiştir. Hürriyetten bir sene iki sene evvel isyan etti.... Şimdiki isyanlar da onun oğullarıdır. Mili, aşairlerle arasında olan rekabet neticesinde, buna isyan ruhu vermeyelim"* (TBMM Gizli Celse Zabıtları, 3. Cilt, 566) demektedir. Benzer olarak, Süphandağ, Ağrı İsyanı içinde Haydaran aşiretinin yararlık ve asıl olarak önderliğini kanıtlamak için yazdığı çalışmasında, Maku aşireti reisi ve Ağrı isyancılarından Kör Hüseyin Paşa için, kanıt olarak tarihçi Cemal Kutay'ın bir televizyon konuşmasına atıfta bulunuyor: *"Ünlü tarihçi Cemal Kutay özel bir televizyonda yaptığı konuşmada: 'Doğu Anadolu'yu Kazım Karabekir Paşa değil, Kör Hüseyin Paşa Rus ve Ermenilerden kurtardı' diyordu. (Süphandağ, K, 2001, 246)*

Öte yandan, Ali İhsan Bey'in anlatısında, köken olarak **Urfa ve Suruç**'un gösterilmesi de, aşiretin Kürt olduğunun ispatı olarak sunulmaktadır. Ali İhsan Bey bu iki ibare ile, kendi aşiretinin hem Kürt kökenli hem de devlet yanlısı olduğunu belirtmektedir. Yeni dönem Kürt

milliyetçiliğin en önemli göstergesi, Bohtan'lı ve Suruç kökenli olmaktır. Kürtlerin kökenine ilişkin tartışmalarda, Ağrı'yı köken almakla; Bohtan'ı köken almak tartışmalıdır. Ancak; yeni dönemde, Kürt milletini yaratmada iki önemli kökenin öne çıkarılmasına karar verilmiştir. Bohtan ve Suruç. Ali İhsan Bey bu kodu bilmekte ve kullanmaktadır.

"Şemsikanlarla tutuşulan savaş" aşiretin geçmiş göçer yaşantısının ve 'göçer kültüründe cesaretin-iyi asker olmanın' bir göstergesi olarak burada anlatılmıştır. Yine öyküleme içinde "*bir devlet büyüğü*" ibaresi önemlidir. Bu yolla, bu devlet büyüğünün en büyük/adı anılmayacak kadar büyük (Atatürk veya İsmet İnönü) olabileceğine; aslında Milan'ın kendi büyüklüğü nedeniyle sadece en büyük devlet adamını muhatap aldığına veya en büyük devlet adamı tarafından dikkate alınmasının sıradanlığına olabildiğince vurgu yapılıyor. Bu öykülemenin, şimdilerde 'Beyaz Saray ile arasında kırmızı telefon hattı olmak' ya da '...e yakın bir kaynaktan edinilen bilgilere göre' vurgusuyla aynı olması, söylemin son dönemlerde tekrar dönüştüğünü de göstermektedir.

Bundan sonraki hikayede, İran-Maku-Irak arasında geçen 20 yıllık bir sürgün döneminden sonra aşiretin, bir özel afla birlikte 1949'da Türkiye'ye geldiği ancak, bıraktığı toprakları (yereldeki hakimler lehte karar verse de, merkezin temyiz mahkemelerinin direnmesi sonucu) alamadığı anlaşılmaktadır. Özetle Cumhuriyetle girişilen bir anlaşmazlığın sonucunda sürgün, 20 yıl sonraki geri dönüşte ise, özel affa rağmen topraksızlık öyküsü öne çıkarılmaktadır. Ali İhsan Bey, '*Biz o zaman devlete yaramıştık biraz*' ve '*İran şahı bize ikram etti, evrak-ı halise'den* (İran Şahı'nın sunduğu olanaklar tarif edildi ve bir bolluk öyküsü anlatıldı)... *kadar mülk ve öküz ve tohumluk verildi... Biz o yardımları da reddettik, kendi memleketimize, şimdi nasıl olsa af da çıkacak, kendi memleketimize dönelim dedik*' diyerek; dönemin göçer Kürt aşiretlerinin Cumhuriyetle çatışma ve sonradan DP iktidarı ile bağdaşmasının ipuçlarını da vermektedir.

Ancak Milan'ın sonradan toprak sahibi olması da ilginçtir. "Onlar" kategorisine atılan Küresin-li-ler, Simko Ağa isyanı sonrasında Van civarına yerleştirilen, ağası olmayan bir aşiret yapısıdır. Bu yapının şimdilerde de Milan ile aralarında köklü çatışmalar vardır. Nitekim Sırmalı, Değirmiköy vb. pek çok köyde ikili bir yapı mevcuttur. Ali İhsan Bey, Küresinleri hem ötekileştirmekte hem de kimi zaman (son yirmi yıl içinde) toprakları kendiliğinden teslim ettiklerini söylemektedir.

Milan aşireti; Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren, devlet katında "*İsyana katılmışlardır, Yurdumuza bağlılıklarına güvenilmez. Aşirette ağalık düşüncesi hakimdir. Yarı göçerdiler. Bir kısmının hırslılığa eğilimleri vardır*" (Aşiretler Raporu, 1998, 349) damgası ile belirlenmiştir. Kazım Karabekir Paşa raporlarında, Van-Bitlis-Ağrı ve Muş civarındaki aşiretleri devlete göre 'Muti, Fena, Yağmacı, Nispeten Yağmacı, Sakin' vb. tanımlarken; K8 Raporu, 'Fırka Mıntıkasında Üç Aşiret' başlığı ile, Milan aşiretini Celâl, Şivili, Takavi vs. aşiretleri ile aynı aşiret alt sistemi içine koyar (Karabekir, K., 1995, 76) Karabekir Paşa, Dersim isyanını hazırlayan şartları teşhis ettiği yazısında, bu Kürtleri "*Aşiretlerin birbiri ile münasebeti hayırhane değildir. Nasıl olabilir ki, umumiyetle Kürtlerde aile hissi bile menfaat hislerinden sonra gelir. Yerine reis olmak için kardeş kardeşe kurşun atar... Muş'ta bazı aşiretlerde üste birşey alınmak şartıyla kadınlar mübadele edilir*" diyerek ötekileştirmektedir.

Milan aşiretinin Cumhuriyet ile asıl sorunu, Ağrı İsyanıyla başlamıştır. Kaynak Yayınları'nın yayınladığı ve Genelkurmay'ın olduğu iddia edilen metinde sözü edilen isyan da budur. 1925'te, Milan ile birlikte bazı feodal ağaların ve aşiret liderlerinin sürgüne yollanmak istenmeleri ve bu nedenle Cumhuriyete isyanı ile başlayan (Kalman, M., 1996, 77) bir süreçte; aşiret geleneği ile topyekun karşı koymaları, Cumhuriyet tarafından sürgüne mahkum edilmeleri ile sonuçlanmıştır. Daha sonra bazı gruplar için özel af çıkırsa da, Milan 1949 yılına kadar sürgünde kalmıştır.

'Devletin itaatkar bir kul'u olmanın üst-söylemi ile 'Kürt ve karşı olma'nın alt-söylemini birleştiren bu söylemin çözümünü nasıl yapabiliriz? Milan, kendisini öncelikle 'geçmişte asi, geleneksel(diğer aşiretlerle çatışan) ama aslında devlet yanlısı' olarak, sonra da 'verilen sözler tutulmadığı için kırgın bir sosyal yapı' olarak tanımlamaktadır. Zizek, bunu 'Kollektif suç üzerine kurulan yeni bir durum'(Zizek, S., 2002)olarak tanımlıyor. Ancak Zizek de dahil, kollektif kurucu söylem üzerinde politika üretenler; üst-iktidar alanlarının alt-alanlar üzerindeki yönlendiriciliğini açıklayabilmenin bir yolu olarak bu söylemi kurgularlar. Diğer bir deyişle madun'un(subaltern) oluşması bu yolla tek yönlü bir kurgu; madunun maruz kaldığı bir iktidar baskısı olarak adlandırılır. Oysa, socius'un kendisini ve öyküsünü her durum için yeniden kurgulamasının altında, devletin olduğu kadar tüm mikro birimlerin de karşı-etkisi olduğu dikkate alınmalıdır; böylece Milan'ın 'çift taraflı suçluluk' üzerine bir öykülemeye giriştiği düşünülebilir: Cumhuriyete karşı gelmediklerini beyan etmelerine rağmen (birinci suçluluk: Kürtlüğe ihanet) sürgüne gönderilme ve sonucunda isyan (ikinci suçluluk: Cumhuriyete ihanet); pazarlık mekanizmalarını çalıştırarak (üçüncü suçluluk: İran Şahına ihanet) yurtluğa geri dönüş (dördüncü suçluluk: Kurşuna dizilenler üzerinden yurtluğu geri alma pazarlığı) ve geri dönüşte topraklarına kavuşamama isyanı. 'Milan neden 33 Kurşun'dan sonra ayaklanmadı? Bu kadar büyük, köklü ve güçlü idi ise, neden bu meseleyi geleneksel kalıplar içinde ele almadı?' sorusuna yanıt olarak Ali İhsan Bey, 'İran'daydık, devlet çok güçlüydü, 100 insan daha ölürdü' demektedir. Ancak, daha sonraki bir konuşmada "**Milan, hesap sorma işini daha yeni bir tarihe bıraktı**" ifadesi kullanılmıştır. Yeni dönem, yani PKK kalkışması dönemi için, Küresinler, "*Hesap sorma işi kan dökmeye dönmedi ama sıkıntı arttı. Siz bizden değilsiniz hali oluştu. **Bunu duyan Küresinler de askerle yakınladı***" demektedir. Bu ifade aracılığı ile, 'Milan'ın, eski arazilerinin gönüllü olarak, son dönemde geri alınması, iade edilmesi' de anlaşılabilir olmaktadır.

Zizek, kolektif suçluluk duygusunun gerçek ile bağdaştığı noktada yaşanan keskin sarsılmayı, 'öznenin tam kalbindeki, simgeselleştirilemeyen, her türlü anlamlandırma işleminin bir artığı, kalıntısı olarak üretilen bir gerçek noktası' (Zizek, S., 2002, 195) olarak yorumlar. Bu noktayı kapitone noktası olarak adlandıran Zizek, 'Gösterenin gösterilenler setine birebir tekabül etmediğini, gösterenin daima yüzergezer olduğunu' belirtir. "*Oysa anlaşabilmek için belli söylemler içinde gösterilenleri sabitlemek, belirli gösterilenlere, tabir caizse, **raptiyelemek** gerekir... Bu raptiyeleme işlemi...belirli çöküntü noktaları, sabitlik alanları oluşturur ki, anlam dediğimiz şey ancak bu noktaları referans alarak ortaya çıkabilir...Bu noktaya **points de capiton**, kapitone noktaları adı verilir. Kapitone noktaları, dil'in yüzeyinde yarattıkları örüntüyle bir ideolojik sistem, bir söylem çerçevesi oluştururlar*"(Zizek, S., 2002, 249).

Bu çerçevede, Milan'ın şimdiki durumunun tanıtımı, tam da geçmişten getirdiği örüntüler (suçluluk duyguları, araştırmacının sıfatında devletin daha sosyal bir boyutu ile karşılaştığını düşünme, ihanetin mazeretleri ile haksızlıklara ve ihanete uğramış olmanın isyanı vb.) çerçevesinde Ali İhsan Bey'in söyleminde yeniden ve yeni durum için çizilmektedir. Bu kapitone noktasında geçmiş yeniden kurgulanmakta, bu geçmişten alınan miras (önceleri geleneksel çatışma gücü ve geleneği-Şemsikanlardan toprak işgali, sonrasında da Cumhuriyete karşı çıkmış olmak-Ağrı isyanı başlangıcında İran'a kaçış, sürgün ve pazarlıklar) ihanet, suçluluk ve mazeret ile dönüştürülmekte ve son olarak yeni dönemin tarihi içinde Milan'ın alacağı yer için ideolojik bir söyleme temel teşkil etmektedir.

Zizek, haftızanın sosyal kurgusunun Lacan'cı yorumunu yaparken; gösteren ve gösterilen arasındaki bu çatışmanın salt psikanalitik çözümünü ilettiğini belirtir ve böylece de aslında daha temel bir gerçeklik kurgusunun socius'un zihninde yarattığı karmaşayı da gözden kaçırmış olan Lacan'ı bir adım ilerletir. Simmel bir adım ileri giderek; iki tür yalan vardır diyor: "*Sözleri düşüncelerden farklı bir yöne sevkeden yalan en yüzeysel ve giderilebilir yalandır: Bu yalan insanın kendisine ait değil gibidir, kendisiyle dış dünya arasındaki sınırdadır*

oluşur yalnızca. Asıl yalan, sözlerin düşüncelerle örtüştüğü, fakat düşüncenin içimizdeki daha derin gerçekle çeliştiği yalandır; ruhumuzun kendi içinde ikircikli olduğu ve asla inanmadığını bildiği şeye inandığı zaman (Simmel, G., 2000, 34). Dışarıya karşı söylenmiş olan ama aslında kendimize karşı da olduğunu bildiğimiz bu tür; socius'u bütün hayatını reddetmeye ve yeniden kurgulamaya yönlendiren bu yalan türü sayesinde Milan ve Türkiye Cumhuriyeti de kendisini ve birbirlerini yeniden kurgular: Milan'da da 'kurucu suçluluk söylemi, kolektif suç üzerine, böylece kurulmuştur.

b-İHBAR GELENEĞİNİN MEŞRULAŞMASI:'Bizi Küresinler İhbar Etti'

Çalışmada çıkan belirgin sonuçlardan birisi de "ihbar geleneğinin meşrulaştırılması" idi. Öyle ki, köylüler hemen, *"İhbarcıyı bul bize. Adını sen bilirsin, araştırmacısın, adını ver"* diyorlardı. Çalışmanın daha ileri bir aşamasında "ihbar geleneği'ne ilişkin bu meşrulaşma biçimleri, yakınlıklar ve sonuçlar ortaya çıkmaya başlayınca; araştırma boyunca yoğunlaşılan grup sorulardan birisi de bu oldu. "Neden ve nasıl ihbar mekanizması işletilmiş ve kimlerin kazanımları ile sonuçlanmıştır?"

33 Kurşun olayı aslında baştan sona bir ihbar mekanizması ve alt-çatışma kalıplarının üste çıkartılmadan halli üzerine kuruludur. Beşikçi, olayı, TBMM görüşme raporları ve Tutanak Dergileri'ne dayanarak, Dr Yüzbaşı Raşit Ersezer'in ifadesinde geçtiği şekilde anlatmaktadır. Buna göre, 33 kurşunu oluşturan asıl sebepler, Milan Aşireti ile Memikan aşireti arasındaki bir hayvan kaçırma anlaşmazlığından çıkmış ve ihbar sonucu durum buraya kadar gelmiştir. Milan aşiret reisi Muhammedi Miso, kendi köylüsünü 'satmış'tır, zira aslında bir Türk ajanı, bir haindir (Beşikçi, 1992, 27,40, 31; Göktaş, H., 1991b, 63-67). Aslan'a göre ise olayın başlatıcısı, bizzat sınır kaçakçılığını kendisi yapan ve gözyuman, teşvik eden sınırdaki taburlar ve askerlerdir. Aslan, bir mahkeme kaydına dayanarak şu tespiti yapmaktadır: *"İran'a mal kaçırma ve orada da aynı şekilde çalışma, davranma olaylarının hepsi de 226. Alay ve 2. Sınır tabur (Saray tabur)'u inisiyatifinde gerçekleştiriyordu"*. (Aslan, G., 1989, 20) Her iki yazarın da tespitlerinde ortak olan bir nokta ilginçtir: 33 Kurşun olayı her dönem ve durum için dönüştürülerek okunabilmekte, bu yolla gerçeğin kurgusu bir kez daha yapılabilmektedir.

Gerçekte de, gerçeğin bütünü olmaksızın sosyal okumaları politik olarak dönüştürmek olanaklıdır: Milan ile Memikan aşiretleri arasında dönemlerine ait bir çatışma gerçekten de vardır. Milan içinden de ihbar edenler olduğunu Ali İhsan Bey de doğrulamaktadır: *"Bizden de vardı ihbarcı diğerlerinden de, dinsizler vardı"*. Bundan başka, sınırın çizildiği ve yükseldiği ilk andan bu yana, askeriye içinde, sınır taburlarından, çeşitli yargılamalar da vardır. 'Milan'ın dostu düşmanı kimdir?' sorusunun yanıtı; *"Dönemine göre değişir"* dir. Ancak tek tek tarihçe sorulduğunda Milan'ın geçmişte ve şimdi de bu geçmişle ilintilenerek zaman zaman çatıştığı sosyal gruplar olarak Şemsikan, Takuri, Pinyanişi, Mikuri, Memikan ve Küresinlerin adı verilmektedir. Şemsikan ile çatışma göçer dönemlere, Takuri, Pinyanişi ve Mikuri ile çatışma Ağrı İsyanı dönemlerine, Memikanla çatışma Cumhuriyetten sonra 1940lara ve Küresinlerle çatışma, hem çok daha eski dönemlere, hem de daha yeni dönemlere 1950 ve sonrası aittir. Burada köylünün zihinsel olarak her yeni döneme uygun ötekileştirmesini kimin için yaptığı, devlet/merkez ile kurgusunu yeniden nasıl kurduğu önemlidir. Ve asıl olarak, bu kurgunun köylünün zihninde bıraktığı izler önemlidir. Osmanlı'nın yönetme ve devlet geleneği olarak tarafları kendi yanına çekme politikalarından en belirginini 'birbirine düşürme' ve 'ihbar mekanizmasının canlı tutulması'dır. Çalışma sonuçlarında, 'taraf olma' ve 'taraf tutma'nın bir merkez politikası olarak işleminin de bir sonucu olarak; köylünün zihninde ve kendi socius'unda 'ihbar edenin haklılaştığı, en azından her dönem kazandığı' düşüncesinin izini bıraktığını gördük.

Köylülerin ve Milan Aşiret Reisinin geçmişte ve şimdi gösterdiği hedef bu kurgu ile birlikte de yeniden farklılaşabilmektedir. Bu kurgu, örneğin "Bizde mülteci geçirme olmaz onlar Şemsikanlardan olur" ya da "Bize toz, beyaz, anamızın nikahı gibidir. Ama onlara [Yüksekova/Başkale için] analarının ak sütü gibidir" ya da "Bizim burada kazancımız mazotadır, afyon olmaz, silah olmaz" cümleleri, sosyal içinde ötekileştirmeleri ve bunu da çeşitli iktidar alanlarında hangi unsuru öne çıkararak göstermek istedikleriyle biçimlenmektedir. Ardından gerçek tedirginliğin alt söylemi ortaya çıkmaktadır: "Nerde **bir namussuz** varsa o ihbar eder. Bizim köyde de vardır, **hem kaçakçılık** yapıyorlar **hem ihbarcılık**", "...Köyünden aldı. [Bu olayda suçlananlar bir Küresinli köyüdür] Dedi ki 'Van'a götüreceğiz. 27.000 dolar aldı. Parayı aldı ihbar verdi hemen. Bir grup PKK diyor. Adamları helikopter ile taradılar. 9 kişi öldü. Derken kadının birisi başörtüsünü çıkarıp sallıyor. Bakıyorlar aşağıdakiler terör değil kadın, çoluk çocuk." "Gene bizim millet yaptı, ihbar ettiler"... "Birbirlerine iftira ettiler"; "Na kaçakçılardı?! Hepsi zengin idi, sayılı isimlerdi... İsmen aldılar...Tabii doğru adam pek yoktur" [Sırımlı ve Değirmigöl Görüşmelerinden] ibareleri, ihbar geleneğinin ve bunun işlediğine dair bir inancın ipuçlarını vermektedir. "Düşmanlık yoktu, dava sığır idi...**Kaymakam**, bak O **Ermeniydi**...", "İhbar edenler **imansızlık** yaptı" ifadelerinde Ermenilik ve imansızlık vurguları öndedir.

Köylülerin ihbarın kim tarafından yapıldığına ilişkin ifadeleri farklıdır ancak yine de bu ifadeler, konuşulunan hangi döneme ait bir suçlama yaptığının da ipuçlarını vermektedir: Örneğin köyden fazla çıkmayan yaşlılar eski dönemde düşman olanın adını ihbarcı olarak verirlerken ("**Şemsikan aşireti var, bak onlar zaten pistir**"); aşiret içinde daha çok sözü geçenler ve yeni dönem politik hareketliliğinden haberli olanlar, dolayısı ile merkezi iktidar iddialarına daha yakın olanlar (lider-önde gelen) yeni dönem ötelenenin adını ihbarcı olarak anmaktadırlar: "**Bizi Küresinler ihbar etti!**".

Küresinler kimdir? Küresinler, Kürtler tarafından Türk-Sunni olarak nitelendirilmekte ve İran'da da 50-60 köyü olup bu tarafta da 50-60 köyü olan ağasız bir aşiret yapısı olarak anlatılmaktadır. Kaynak Yayınlarının bastığı ve Genel Kurmay'a ait olduğu iddia edilen yazılarda ise, Küresinler: 4700 nüfuslu, dili Kürtçe (Kırmanç) ve Türkçe olan bir aşiret olarak geçmektedir. "**Mezhebi: Şafii, Reisi: 1)Maksut oğlu Yemen (Emin), Erçek Bucağı, Artıoprak köyü; 2) Hüseyin İsa, Ermişler köyü,...Düşünceler: İsyana katılmamışlardır. Yurdumuza bağlıdır. İran'lı Erdoğan Ağa'yı reis olarak tanırlar (Aşiretler Raporu, 1998, 347-8.) Süleyman Sabri Paşa'nın 1921-1926 arasında Ağrı'da 7. Aşiret Süvari Tümen komutanlığı sırasında yazdığı 'Van Tarihi'nde: "Son zamanlarda Şikaklar, bölgeleri civarındaki Kuresin adlı (Haçlılar zamanında Avrupa tarihçileri Horzum Türklerine= Haremlilere Korasmen derler... Kuresinliler kendilerinin Samsun taraflarından geldiklerini söylerler. İran hududu dahilinde bulunmaktadırlar"**(Süleyman Sabri Paşa, 1982, 45) ve bir başka yerde de, "**Bundan beş-altı sene evvel değişmeye başlayan bir Türk aşireti vardır**" der. "**Azerbaycan'da Dilman Şehri civarında otururlar; Şikak Aşiretinin tehdidi altında kendisine iltihak etmiş; papağını büzmelisini atarak külah ve keçe yelek giymiş ve Küresin Aşireti adını almıştır. Tabiatıyla Kürtçe bilmezler**" (1982, 69.) diyerek; aslında Küresinlerin, dolayısıyla yöredeki pek çok aşiretin de, Türk olduklarını kanıtlamaya çalışır.

Küresinler ise kendilerini şöyle tarif ediyorlar: "**Çaldıran ve Başkale'de akrabalarımız var. Kuresinli sünniler Türkiye'de, Kuresinli Şiiler İran'da. Urmiye tarafından akrabalarımız var ama çok gerideler. Damlacık [Raşik]-Akspi, Aşağı Tulgalı [Ahrok Jer], Yukarı Tulgalı [Ahrok Jor], Aşağı Sağmallı [Noşar], Koçkıran, Oymaklı, Bakışık [Azverk], Roşar'ın yarısı, Sırımlı, Velican, Başkale, Teyseren, Çaldıran tarafında 10-15 köy. Bizimdir. Aşiretçilik yok. 40-50 yıl önce Aşağı Tulgalı'dan Hüseyin Bey ağa imiş. Yukarı Tulgalı'da akrabalarımız var. Daha önce bu köy Çaldıran'daydı. Yukarı Sağmallı'daydı. Dedem bu köyü aldı geldi, yerleştiler. Devlet tarafından verildi. Babası muhtarmış, benim amcaya vermiş muhtarlığı o da vefat edince bu adı almış"**[Damlacık (Raşik-Reşko-Akspi)köyü

görüşmelerinden] 1952 de Yukarı Tulgalının bir mahallesi idi. [Bu köye] 1959'da yerleşildi ...**Simko Ağa bunlara** [Küresinler] **çok baskı uygulamış, bunlar İrani tutmuşlar. Bir kısmı bu tarafa kaçmış.... Kur-hessinen: Kuresinli-Hessinin, Hasanın oğlu demek.... Biz sünniyiz, Kürdüz ama sünniyiz. Şafii değiliz...1920 lerde gelinmiş. Dileman [Şapur] Kotur tarafına gelmişler. İran bunları Acemlerle dövüştürünce gelinmiş yerleşilmiş. Ondan önce bu köy boştu. Devlet yerleştirmiş. Kuresinlilerin bir kısmı Milan içinde kalmış. Biz Kuresinli Kürtlerdeniz. Acem Küresinler Şapur'dalar"** [Damlacık Köyü Küresinli görüşmesi]. Öte yandan bu kaçış ve gelişlerin öyküleri, aşiret dışındaki Kürtler tarafından doğrulanmamaktadır. "**Bir kısmı toplama bir kısmı Acem...Bizim millet Acemi hiç sevmez... Bunlar Simko Ağa'ya çok biat vermişler zorla, sonra Simko Ağa yenilince devlet bunları toplamış, birkaç ev vermiş...Bunlar kim güçlü ise ondan yana olurlar...Özalpliler tüm Van içinde özellikle Başkaleliler tarafından ispiyon olarak bilinirler** [Özalp İlçe içi Kürt görüşmeleri]

Küresinlerin kendilerini anlatımında devletten yana olmak ve böylece taltif edilmiş olmak öne çıkıyor: Sünniliğin özellikle vurgulanması, daha önce de aktarılan '**müslüman olmak**' telaşının bir sonucudur. Burada özellikle dikkati çeken bir ibare: "**Biz sünniyiz, Kürdüz ama sünniyiz. şafii değiliz**" ibaresidir. Şafilik sunniliğin bir alt koludur ve aslında burada sanki Küresinler bu durumu bilmiyorlarmış ya da yanlış biliyorlarmış gibi bir anlam çıkabilir. Oysa gerçek durum, altta yatan çığlık başka bir yere gönderme yapıyor: Son dönem Kürt milliyetçiliğinin en önemli göstergeleri olarak 'Kırmanç, Şafii ve Bohtanlı olmak' öne çıkarılmaktadır. Küresinler, işte burada şafii olmadıklarını vurgularken, Kürt olduklarını ama Kürt milliyetçisi olmadıklarını söylemeye çalışmaktadırlar.

Ötelenme ile başa çıkmanın biçimleri olarak, "**Biz yerleştiğimizde bu köy boşmuş**", "**Bizi devlet yerleştirdi**" ya da "**Küresinlerin bir kısmı Milan içinde kalmış**" ibarelerine dikkat edilmelidir. Milan tarafından bu öykü tam bir tersinlemeyle, "**Küresinlerin boş buldukları köyleri işgal ettiği**" olarak anlatılmaktadır. "**Simko Ağa ile işbirliği yapip yapmamaya**" gelince; Küresinlerin devlete bağlılıklarının -ya da böyle suçlanmalarının- asıl nedeni ortaya çıkmaktadır. "**Acemler devlete her zaman daha yakın oldular** [Sırımlı Köyü görüşmesi]. Ali İhsan Bey, "**Küresinler h(x)ulamdı** [bir tür yanaşma-kahya/köle arası]" diyor. "**Ama Küresinli milleti mezheplerine çok sahip, hangi dilden konuşsalar da, imamları da sünnidir**" [Ali İhsan Bey ile görüşme]

Son dönemin Kürt milliyetçiliğinin kurgularını oluşturan söylemlerden birisi olarak, Acem-Kürt çatışmasında Göktaş'ın anlatıları önemlidir. Göktaş, Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin kuruluş öyküsünde, Acem'lerin yerini 'ötelenen'de kurguluyor: "**Azeriler, Kürtlerin kendi ülke sınırlarını çizmek istemelerini bir türlü kabullenmek istemiyorlardı. Bu nedenle de Azeriler, Kürtlerin de söz sahibi olmak istediği çeşitli bölgeleri ve kentleri tek tek işgal etmeye başlamışlardı. Böylece, Hoy, Rizaiye ve Meyanduwab kentleri tek tek ele geçirildi. Kürtler, bu üç kentin tamamında olmasa bile belirli bölgelerinde egemenlik hakkı olduğunu ileri sürüyordu**" (Göktaş, H., 1991b, 38.)

Türkdoğan ise Küresinleri Kasımoğlu cemaati olarak başlıklandırmaktadır. Ona göre Küresinler bir sünni Azeri topluluğudur ve "**Kür Farsça'da çok anlamına geliyormuş. Zaten kendileri de İran'dan kalabalıklar halinde buralara göç etmişler. Bu ayrılık, daha ziyade İran'ın Sünni olan bu grubu Şüileştirme emellerine olan tepkiden kaynaklanmıştır... Kasımoğlu Küresinleri Van yöresinde milli duyguları yüksek, Türk olmakla gurur duyan bir grubu oluşturmaktadır. İfadelerine göre, Küresinler arasında PKK ve teröre katılan tek kişi mevcut değildir. Şamil Efendi bunu iftiharla söylüyor: 'Biz Türküz ve Türk olmakla da iftihar duyuyoruz. PKK'ya ve Kürtçü eğilimlere de sonuna kadar karşıyız'**" (Türkdoğan, O., 1998, 43.) Küresinlerin, 1994'de Türkdoğan'a verdikleri bu izahat da, o dönemde ötekileştirilmeye nasıl karşı çıktığına bir göstergesi sayılabilir.

Küresinlerin önde gelenlerinden şimdiye ait anlatım da şöyledir: "Büyük miktarda Kuresinli göçü olmuştu. Ayrıldılar. **Devlet yanlısı sayılırlar**. Saray içinde sürekli Kürtler gelip yerleşiyorlar. Hala da o göç sürer. Saraydan her ay 3-4 aile(Küresinli) ayrılıyor. Bu Van'dan da oluyor..Azerbaycan'dan İran'a gelmiş. Hoy ve çevresine yerleşilmiş. Oradan da Kürtlerle, Farslar arasındaki ikilemden dolayı buraya geçmek zorunda kalmışlar. Simko Ağaya amcam askerlik yapmış. 1928-9 yılları. 1932'lerde gelmiş. **Simko'dan kaçıp gelinmiş...Geldiklerinde Ermeniler varmış. Ama kaçmışlar. Bir aile de buradan kaçarken babamgile yerleşmiş-5-6 ay kalmışlar. Çeşmelerin hepsi Ermenilerin , Saray-Serav'dan gelme 'Çok su olan yer, subaşı' demek. 40 a yakın kehriz [su deposu ve kanalları] var. Hepsisi Ermenilerindir. Kuresinliler devlet tarafından kullanılmış. Yani Kuresinliler geldiğinde devlet buradaki ağalara karşı...Kuresinlileri o nedenle sevmezler...Kürtlerle olan ilişkiler de daha çok Kürtçe bilmeyele ilgili...Babamla gelinen yerler Hındırgan köyü imiş...Sırf Kuresinli köyleri var. Şahmeyerli olanlar da saf kalmışlar. Hiç Kürtçe bilmeyenler vardı onlar arasında. Kuresinlilerin olduğu yerler içerde olan yerler. **Zaten korunmaya gerek yoktur. Geçmişte ağalar burada çok etkin olamadılar. Şahveret Aslan'a da hiç bir şey yapılamadı. Eceliyle öldü**" [Özalp İlçe içi Küresinli önde gelenleriyle görüşme] Bu ifade, herşeyden önce, ötelenenin kendisini merkeze ne kadar yakın kılmaya çalıştığıнын bir ifadesidir. "**Ağalara karşı Küresinler**" ve "**devletten yana olmak**" sürekli vurgulanmaktadır. Türkdoğan'ın alıntılarında ise bu, "**Türk ve Azeri olmak**" ve "**PKK karşıtı olmak**" ifadelerinde görülür. "**Simko'dan kaçıp gelinmiş**" olmak ise önemli bir vurgudur**

Bu durumda Simko Ağ'a'ya biat etmemiş olmak, *reyet* (reaya-çoğulu) olmak anlamına mı gelmektedir? (van Bruinessen, M., 131) Nikitin, 1768'de Nahcevan Hanlığı reayasının ve göçebelerinin KerimHan Zend'e sundukları bir mektupta, '*kendilerinin xolam (golâm-ev kölesi) olmaktan korunmalarını' istediğini anlatır. "Golâm olan, ya babadan geçme ya parayla alınmış, ya da yabancı biri olur. Fakat Nahcevan köylülerinin (rayet) ve göçebelerinin (ilât) golâm haline getirilmemesi gerekir. Dolayısı ile Küresinler reyettirler: "Minorsky ağaların fatihler, reyetlerinse başka bir ırk olduğu görüşünü paylaşmaktadır. Zaten bu iki tipi birbirine karıştırmak mümkün değildir. Örneğin, daha sonra gelen Şekkakların eski yerli halka egemen oldukları Kotur(Kutur), Somay gibi yerlerde görüldüğü üzere, bu gerçek tarihsel olarak defalarca ortaya konmuştur". (Nikitin, B. 1991, 224) Şimdi hafızalarda 'Simko Ağ'a'ya biat etmeyenler' olarak damgalanmış ve reaya döneminin izlerini süren Küresinler; bu izin belli belirsiz sonuçlarını da taşımaktadırlar. Bu izi daha da eskiye taşırsak; Küresinlerin bize daha eski bir geçmişi hatırlatmaya çalıştığını görebiliriz: "**1514'de Osmanlı kendi egemenliğini sağlamak için; Anadolu'daki Türkmen varlığına karşı Kürt Aşiretlerini hatta İdris Bitlisi'yi araç olarak kullanmıştır**" (İnalçık, H., 1999, 68).*

Bütün görüşmelerden çıkan sonuç ise her iki grubun da "ihbarın gelenekselleşmesi"ne ilişkin ortak kaygılarıdır: "**Eski hayvancılık biraz zor, sınır yasak bölge, izin verilmiyor. Ama şimdi hadi gel senle gidelim, 20 adam İran'a gitsek, karakolun haberi olmaz, **Yine içimizden çıkıyor ihbar****" diyor Milanlılar, Küresinler de aynı dertten yakınıyor: "**Asıl derdimiz ihbar, biz herşeyi yaparız ama içimizden işbirlikçiler, bir de ihbar olmasa!.. Sınır köyleri bırakmıyor ki gidelim**" [Sınırdan mazot vb. kaçak getirme için] Milanlılar, asıl suçu ihbar edene yüklemek eğilimdedir: "**Sen ihbar ediyorsun, o da asker! Kurşun da bilmez ki gelen temiz midir, kaçak mıdır?**".

KİM KONUŞUYOR:

'**Kim**' konuşuyor? Yeryüzünün lanetlileri olmanın, yani bastırılmış bir zihinle sömürgeciliğe karşı koymanın bilincine vardığımızda; bu yaralı bilincin (Shayegan, D., 1991) asla kolektif bir bilinç patlamasına dönüşmeyeceğini de idrak ettik. Spivak, "Madun (subaltern) hakikaten konuşabilir mi?" diye sorarken cevabını da veriyordu "Hayır! Yapılandırılmış ideolojik

alandan sıyrılamazlar" (Spivak, G. C., 2000) Bastırılmış zihnin, ancak bir çılgınlıkla konuşabileceğini ve belki de bu çılgınlığın ancak çok uzun dinlemeler sonucu anlaşılabilirliğini, pek çok yazar gösterdi. Yine de sormak gerekiyor: Kim konuşuyor! Bu sorunun cevapları Laclau'dan Spivak'a, Connerton'dan Hall'a oradan da Adorno'ya taşındı. Bugün geçmişle hesaplaşmanın çeşitli biçimleri klasik liberalizmden, sağ laisistlere oradan liberal sol'a ve yeni Osmanlılardan yeni sol'a dek pek çok veçhelerde yeniden değerlendiriliyor.

Milan konuştuğunda, **'kim'** konuşuyor? Sırlı ve Değirmiköy'de ailelerinden kayıpları olanlar mı? Bu kayıpların acıları ile yaşayanların anlatıları ile aşiret reisinin anlatıları sınıfsal olarak aynı zeminde değildir. Aşiretin üyelerinin kendilerini var kılabilme ve sadece hayatlarını sessizce sürdürebilme çabaları ile, çeşitli sağ partilerden adaylıklarını koymuş olan reislerinin var kalabilme çabası aynı çıkar düzleminde değerlendirilemez. Stuart Hall, tüm konuşanların yaşamsal alanları ve sınıfsal güç dengelerini izlemek gerektiğini vurgular. Milan'ın hatıratını izlemede ve öteki olmaktan kaçmaya çalışma halinde daha eski bir hafızayı canlandırma isteği de olabilir. (İnalçık, H., 1999, 68) Milan'ın aşiret reisinin gönderme yaptığı hemen tüm atıflar; "İsyancı olmamak, Hamidiye Alayları, Abdülhamit ve Cumhuriyete sadakat, Türkmen-Azerileri aşağılamak" gibi, aslında daha eski geçmişle bir kapitone noktası kurmaya da yöneliktir. Öte yandan aşiretin reisi başka bir kapitone noktası daha gösterir: "Erkeksi öğelerle beslenmiş bir Kürt milliyetçiliği ve Milan'ın soyunun köklülüğü" gibi öğeler, şimdilerde, belli belirsiz yeni dengelere doğru gidilebileceğinin; bu dengelerin de eskiden olduğu gibi güç ve iktidar ile çizildiğinin bilincinde olmanın ipuçlarıdır.

Küresinli konuştuğunda **'kim'** konuşuyor? Geçmiş ve şimdiki belli belirsiz bilen ve aşiret ya da ağalık gibi bir sistemin geçmişte de dışında kalmış olan reyete, Cumhuriyetle bağının kendisine ne güç ne de iktidar getirmediğinin kısmen bilincindedir. Simko Ağa döneminin ve sonra da son dönem PKK kalkışmasındaki yararlılıklarının, üzerine basa basa vurgulanmasının nedeni, bu yaşama ve hatırlatma çabalarıdır. Doğru bir deyişle, topraksızlığın daha alttaki biçimlerinin, aşiret ve ağalığın içinde olmaksızın Cumhuriyette de var olamaması, geçmişte hep alta düşmüş olmanın Cumhuriyetle de ortadan kalkmamış olması; reyete şimdi, hep gördüğü "Ben sizdenim" çılgınlığına doğru itmektedir. Reyete, son dönemde, eski kapitonele bildiği usulden yeniden kurmaya çalışmaktadır.

Buraya kadarki çözümler, bir casus masalı ya da "olması gereken olur" gözüyle okunmuşsa, bir soluklanıp, toplumsal sorumluluk üzerinde yeniden düşünmemiz gerekir: Sosyal yapıyı sarmalayan güç ve çıkar ilişkileri, yalnızca "rasyonel hesaplar" çerçevesinde ele alınamaz. Onların rasyonel sonuçları, kimlik oluşumuna etkileri ve sosyal hafızaya kayıtlı izleri vardır. Bu nedenle ne mikro/kronolojik açıklamalar ne de makro/akronik açıklamalar bize sosyal yapının bütünlüğünü gösterebilir. Bu iki düzlem etkileşimli ve diakronik bir tarzda ele alınmalı, rasyonel olanla (güç ve çıkar hesapları) irrasyonel olanın (kimlik ve hafıza) birbirlerini nasıl dönüştürdükleri izlenmelidir.

KAYNAKÇA

- Ahmed Arif (2001), *Hasretinden Prangalar Eskittim*. Cem Yay., İstanbul.
- Anderson, B. (1991), *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, Verso, London.
- Andrews, P.A., (1989), *Ethnic Groups in the Republic of Turkey*, Wiesbaden, Dr.Ludwig Reichert Verlag.
- Aslan, G., (1989), *Yas Tutan Tarih, 33 Kurşun*, Pencere Yay.
- *Aşiretler Raporu*, (1998), Kaynak Yay.
- Aytar, O., (1992), *Hamidiye Alaylarından Köy Koruculuğuna*, Medya Güneşi Yay.
- Balbal, M., (2002), *Ararat'taki Esir Generalden Kan Çiçekleri*, Doz Yay.
- Bell, D., (2003), "Mit Alanları: Haftza, Mitoloji ve Ulusal Kimlik", *Humarite*, 3, İstanbul, 193-215.
- Beşikçi, İ., (1992), *Orgeneral Muğlalı Olayı, 33 Kurşun*, Yurt Yay.
- Chatterjee, P., (2002), *Ulus ve Parçaları*, İletişim Yay., İstanbul, s: 20.
- Emerson, C, (2002), "Beyond the Cutting Edge, Bakhtin at 107" (Book Rev.) *The Russian Review* 61, October 2002, s: 618-22.
- Esengin, K., (1974a) "Orgeneral Muğlalı Olayı" *28 Ocak 1974, Milliyet*
- Esengin, K., (1974b), *"Orgeneral Muğlalı Olayı; 33 Kişinin Ölümü*, Yenilik Basımevi, İstanbul.
- Fanon, F., (tarihsiz), *Yeryüzünün Lanetlileri*, Birleşik Yay., İstanbul.
- Freund, J., 1997, "Max Weber Zamanında Alman Sosyolojisi", (içinde) *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi*, (der.)T Bottomore& N.Nisbet, Ayraç Yay.,s: 157-193.
- Göktaş, H., (1991a), *Kürtler I, İsyân-Tenkil*, Alan Yay.
- Göktaş, H., (1991b), *Kürtler II, Mehabad'dan 12 Eylül'e*, Alan Yay.
- İnalçık, H., (1999), "Doğu Anadolu Tarihine Toplu Bir Bakış", *Sosyal Bilimler Kavşağında Doğu ve Güneydoğu Anadolu*, Van Valiliği Yay.
- Karabekir, K., (1995) *Kürt Meselesi*, Emre Yay.
- Lieblich- A & Tuval-Mashiach,R ; Zilber, T., (1998), *Narrative Research Reading: Analysis and Interpretations*, Sage Publ. Applied Social Research Methods, v. 47.
- Nikitin, B., (1991) *Kürtler, Sosyolojik ve Tarihi İnceleme*, Deng Yay.
- Özgen, H.N. (2003) *Toplumsal Hafızanın Hatırlama ve Unutma Biçimleri; Van-Özalp ve 33 Kurşun Olayı*, Tüstav Yay.
- Shayegan, D., (1991), *Yaralı Bilinç; Geleneksel Toplumlarda Kültürel Şizofreni*, Metis Yay., İstanbul.
- Simmel, G., (2000), *Öncesizliğin ve Sonrasızlığın Işığında An Resimleri*, Dost Yay.
- Spivak, G. C., (2000) "Thinking Cultural Questions in 'Pure' Literaray Terms", (içinde) *Without Guarantees: In Honour of Stuart Hall*, (eds.) P.Gilroy L.& Grossberg,& A. McRobbie, Verso.
- Süleyman Sabri Paşa, (1982) *Van Tarihi ve Kürt Türkleri Hakkında İncelemeler*, (yayına hazırlayan ve günümüz Türkçesine çeviren: Gamze Gayeoğlu) Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 3. Basım. Ankara.
- Süphandağ, K., (2001) *Ağrı Direnişi ve Haydaranlılar*, Fırat Yay.
- Türkdoğan, O., (1998), *Güneydoğu Kimliği*, Alfa Yay.
- van Bruinessen, M., (tarihsiz) *Ağa Şeyh Devlet, Kürdistan'da Sosyal ve Politik Örgütlenme*, Öz-Ge Yay., Ankara.
- Van Dijk, T., (2003), "Söylem ve İdeoloji: Çok Alanlı Bir Yaklaşım", (içinde) *Söylem ve İdeoloji* (çev.) B.Çoban& Z.Özarlan, Su Yay., s: 14-112.
- Zizek, S., (2002), *İdeolojinin Yüce Nesnesi*, Metis Yay.